

PALCAT (18) *sb m*

Pierwsze a jasne, drugie pochylone.

sg N palcât (9). ◊ *G* palcâta (3). ◊ *A* palcât (2). ◊ *I* palcâtem (3); -em (1), -(e)m (2). ◊ *pl I* palcâtami (1).

Sł stp, Cn notuje, Linde XVI – XVIII w.

Kij, laska, pałka; bacillum, rudis, virga, vitis Cn (18) : Manubriolum pro scapella [...], Miáfto pálcatá álbo łzropeczki máłey którą łie grzbiecie [!] drápiemy. Mącz 209b.

a. *Jako przedmiot służący do bicia lub popędzania; stimulus Calep; verber Cn (6) : Stimulus – Palczat w koncu maiąci ołtre zelazo, ktorim wołow popychaią. Calep 1006a.*

Zwrot: »bić, uderzyć palcatem« = fustigare Mącz (2:1): thedy ieden z łług ktory tuż łtał/ vderzył pálcatem [dedit alapam] Iezulá BibRadz Ioann 18/22; Mącz 141c; SkarŻyw 552.

Szeregi: »palcat albo kij« (1): Fusti(g)o, Biyę kogo pálcatem álbo kiyem. Mącz 141c.

»rozga i palcat« (1): Tedy go kazał Sędzia bić rozgámi y pálcatámi. SkarŻyw 552.

Przen (2) :

[palcat czego: A Szátanie potępiony/ gdzie teraz iełt żelázny pálcat Tyránłtwá twoiego? Gdzie pętá? Kędy łáncuchy? BzowRóz 92 (Linde).]

a) *Bicie, chłosta (1) : winy ich palcátem/ wyłtępy ich plágami karać będe MurzHist O2.*

b) *Kara boża (1) :*

Wyrażenie: »palcat żelázny« (1): Co wšytko iełłiże zá nic v niego nie łtoi Iuż pálcatá żeláznego niech łię z niebá boi. CzechEp ktv.

b. *Kostur, laska służąca do podpierania się; gralla, scipio Mącz (3) : [Diogenes] palczat lepak nołł dla podpierania ciała BielŻyw 70; Mącz 373c.*

Szereg: »palcat albo drážek« (1): Gralla, Pálcat álbo drážek którym łie ydác podpieráyą Mącz 148b.

c. *Atrybut władzy, dostojęństwa, godności; vindicta Mącz, Cn (6) :*

Wyrażenie: »palcat biskupi« = laska augura (1): Lituus, Pálcat biskupi kurwáturze podobny/ przed czáfy. Mącz 196a.

Szereg: »palcat a (albo) laska« [szyk 1:1] (2): Caduceus, [...] Virga Mercurii, Pálcat, álbo/ laská/ którą pokóy/ álbo przemierze známionowano/ v łtárych Heroldska różgá/ álbo laská. Mącz 29a; Vindicta, [...] Láská á pálcat którą w ręku łtárzy miewáli gdy niewolniki wolno pułzczáli. Mącz 86a.

a. *Berło władcy; sceptrum Mącz (3) : Sceptriger, Pálcat nołzący/ to yełt król. Mącz 371c.*

Przysłowie: Semper simia erit simia etiam si regia gestet insignia. Proverbium, Závždy máłpá máłpá będzie/ ácz krolewskiego łceptrum álbo pálcatá nábędzie. Mącz 393c.

Wyrażenie: »krolewski palcat« (2): Sceptrum, Krolewski pálcat [!]. Mącz 371c, 393c.

Szereg: »sceptrum albo palcat« (1): Mącz 393c cf Przysłowie.

d. *Narzędzie dozorczy na galerach, którym wybija takt dla równego wiosłowania [czyj] (1) :*

Szereg: »laska, palcat« (1): Portisculus, Stárfzy nád żeglówniki/ którzi wiosłami robią/ też laská pálcat tego łftego. Mącz 313b.

e. *Wskazówka na zegarze słonecznym (1) :*

Szereg: »palcat albo laszczka« (1): Nam sciatheras Ieft gnomon/ to yeft pálcat álbo lafzczká ktora cień ná tákowym zegárze kładzie álbo okázuye. *Mqcz* 373b.

Synonimy: *kij, laska, palica, rozga; a. kozica, pręt; b. kostur; c.α. sceptrum; e. gnomon, pokazatel.*

ZCh, (JZ)